

YAŞLILIK DÖNEMİNDE MANEVİ BİR GEREKSİNİM OLARAK SEVGİ: HUZUREVİ YAŞLILARI ÜZERİNDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI*

Love as a Spiritual Need in Old Age: A Field Study on Nursing Home Elders

Abdullah DAĞCI¹

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 31.10.2020
Kabul Tarihi : 09.12.2020
Yayın Tarihi : 22.06.2021

Özet

Araştırmanın amacı sevgi konusunu yaşlılık dönemi manevi gereksinimleri kapsamında incelemektir. Huzurevi yaşlılarının duygu, düşünce ve davranışları üzerinde araştırma yapılarak bu inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla araştırma fenomenolojik yöntem kapsamında tasarlanmış ve yapılandırılmamış görüşme soruları ikili görüşmeler yoluyla huzurevi yaşlılarına uygulanmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen bulgular üzerinde kategorik değerlendirmeler yapmadan önce geniş kapsamlı bir alan yazın taraması gerçekleştirilerek; sevginin işlevleri, sevginin nesnelere, sevgiye ilişkin yaklaşımlar, yaşlılık döneminde sevgi ve yaşlılık dönemi manevi gereksinimleri konularında detaylı bilgiler edinilmiştir. Hem alan yazından elde edilen bu bilgiler hem de huzurevi yaşlıları ile gerçekleştirilen görüşmeler ve alan uzmanlarının görüşleri dikkate alınarak huzurevi yaşlılarında sevgi konusunu ele almak üzere sekiz farklı kategori belirlenmiştir. Sevgiyle bağlantılı olarak katılımcılar tarafından 'arkadaşlar ile ilişkili olarak sevgi' kategorisine en fazla ve 'yakın tanıdıklar ile ilişkili olarak sevgi' kategorisine ise en az atıf yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; olumsuz kendilik algılarına sahip olmaları ve benlik bütünlüklerinin hasar görmesi gibi durumlardan yola çıkarak huzurevi yaşlılarının 'kendileri'ne yönelik sevgilerinde eksiklik olduğu tespit edilmiş; huzurevinde kalma zorunluluğu ve terk edilmişlik duyguları gibi nedenlerin onların 'yaşama' sevinçlerini olumsuz etkilediğine ulaşılmıştır. Eşlerine duyulan öfkelerinin devam etmesi ve eşlerini yalnız kalmalarının sebebi olarak düşünmeleri gibi durumların huzurevi sakinlerinin 'eş' sevgisini engellediği gözlemlenmiş; çocukları tarafından huzurevine bırakıldıklarının ve kardeşleri tarafından hiç aranmadıklarının katılımcılar tarafından belirtilmesine bağlı olarak, yaşlılarda 'aile üyeleri'ne yönelik sevgi eksikliği olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında yaşlılar tarafından huzurevindeki diğer sakinlerin hep olumsuz özelliklerinin dile getirilmesi ve küçük bir hata dahi mazur görülmemekle hata yapanla bütün iletişim kanallarının kapatılması gibi durumlara bağlı olarak huzurevi yaşlıların arasında 'arkadaşça' bir sevginin olmadığına ulaşılmış; akrabalarıyla misafirlere gidip geldikleri zamanları şimdi çok aradıklarının ve aralarında sorunlar olduğu için gelinlerini sevmediklerinin ifade edilmesi gibi durumlardan yola çıkarak katılımcıların 'yakın tanıdıklarına' yönelik sevgi beslemedikleri tespit edilmiştir. Diğer yandan katılımcıların toplum tarafından terk edildiklerini düşünmeleri ve toplumun kendilerine karşı sevgi ve saygı göstermediklerine dair algılarından yola çıkarak yaşlıların 'toplum'a yönelik herhangi bir sevgi duygusunun olmadığına ulaşılmış; huzurevi sakinlerinin maruz kaldıkları olumsuzlukları Allah'a şikâyet ederek bunları yapanlara gerekli cezanın Allah tarafından verilmesini beklemeleri, olumsuz bir geçmişe sahip oldukları eşlerine yönelik olarak sürekli beddua etmeleri, huzurevine bırakan çocuklarının Allah tarafından cezalandırılmalarını istemeleri gibi durumlardan yola çıkarak 'Allah' ile aralarındaki bağın sevgi temelli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak huzurevi yaşlılarındaki sevgi gereksinimlerinin sekiz kategoride ele alınabileceği tespit edilmiştir: kendi, yaşama, eş, aile üyeleri, arkadaşlar, yakın tanıdıklar, toplum ve Allah.

Anahtar Kelimeler: Manevi Gereksinimler • Manevi Bakım • Sevgi • Yaşlılık • Huzurevi.

* Etik Kurul Onayı: Sinop Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu, Toplantı Tarihi: 06.11.2020, Karar Sayısı: 2020/118

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Psikoloji Bölümü/Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, adagci@kmu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1540-1256>

Giriş

Türkiye’de huzurevi yaşlılarına yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında manevi bakım sunularak giderilebilecek olan birçok manevi gereksinim olduğu söylenebilir. Bu araştırmalarda ortaya çıkan huzurevi yaşlılarının gereksinimleri şunlardır: ölüm kaygısı, yalnızlık, ilgisizlik, sevgi-saygı-şefkat eksikliği, mutsuzluk, kaderi suçlama, işe yaramama hissi, geçmişe aşırı özlem duyma, geleceğe yönelik beklenti olmama, sosyal desteğe ihtiyaç duyma, yaşamdan zevk almama, başkasına muhtaç olma korkusu, çaresizlik, pasif pişmanlık (Bkz. Şenol, 1989; Yazıcı, 1994; Kalem, 2006; 102-108; Özen, 2008; 55; Karadelioğlu, 2011: 90; Akgül, 2004: 53; Doğan, 2007: 55; Konak ve Çiğdem, 2005; Kılıç ve Şelimen, 2017: 80; Aydın ve İşleyen, 2004: 24; Altıparmak, 2009: 163; Şenol ve Sezgin, 2017: 45; Artan ve Irmak, 2018: 66; Bilecik, 2016: 390-398). Manevi bakım sunularak bu gereksinimler karşılanabileceği için bu gereksinimlerin hepsi, manevi gereksinimler kapsamında değerlendirilebilir. Huzurevi yaşlıları üzerinde yapılan bu araştırmada yaşlıların manevi açıdan sevgi gereksinimi olup olmadığını, sevgi gereksinimi varsa bunun hangi boyutlardan oluştuğunu ve sevgi gereksinimlerini karşılamaya yönelik nasıl manevi bakım içerikleri oluşturulması gerektiğini huzurevi yaşlıları üzerinden araştırmak amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmanın konusu olan sevgi, manevi bir gereksinim olarak değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında *manevi gereksinimler* kavramı operasyonel olarak, “bireylerin kendisi, çevresi ve Allah ile ilişkilerini hem anlamlandırma hem de yorumlama süreçlerini doğrudan etkileyen ve manevi bakım içerikleri sunularak karşılanabilen gereksinimler” şeklinde tanımlanmıştır.

1. Yöntem

Araştırmaya başlamak için gerekli etik kurul raporu ve resmî izinler alınmıştır. Araştırmanın evreni Sinop huzurevinde kalan bütün yaşlılar; örnekleme ise bu huzurevinde kalan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 20 yaşlıdır. Araştırmada veri toplamak amacıyla 10 kadın ve 10 erkekten oluşan örneklem grubu ile ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Örneklemin yaş aralığı 62 ile 94 yaş arasındadır ve yaş ortalaması 76.15’tir. Araştırmada fenomenolojik yöntem takip edilmiş, ikili görüşmeler yoluyla veriler elde ederken yapılandırılmamış görüşme formundan yararlanılmış ve resmî olarak kayıt ya da video cihazına izin verilmediği için yapılan görüşmeler yazıya geçirilmiştir. Yapılandırılmamış görüşmede sorulan bazı görüşme soruları şunlardır: (1) *Kendinizi seviyor musunuz? Niçin?* (2) *Yaşamak sizin için ne anlam ifade ediyor? Yaşamayı seviyor musunuz?* (3) *Eşinizi seviyor musunuz/muydunuz? Niçin?* (4) *Çocuklarınızla ilişkileriniz nasıldı? Çocuklarınızla yaşadığınız eski günleri özlüyor musunuz?* (5) *Huzurevindeki diğer yaşlılarla ilişkileriniz nasıl? Diğer yaşlılara huzurevinde kalmayı tavsiye eder misiniz? Niçin?* (6) *Akrabalarınız ve eski komşularınız ile ilişkileriniz nasıldı? Onlarla birlikte yaşadığınız eski günleri özlüyor musunuz?* (7) *Sizce toplum yaşlılara gereken ilgiyi gösteriyor mu? Niçin?* (8) *Allah ile bağınız nasıl? Niçin? Allah en çok ne zaman aklınıza gelir? En çok ne zaman Allah’a*

dua edersiniz? Bu sorulara ek olarak; katılımcıların üzerinde konuşmakta istekli olduğu konular olan yaşlılık dönemi hastalıkları, ayrılıklar, kayıplar, sosyal uyum ve yalnızlık temaları ile ilişkili sorular sorulmuştur.

2. Sevgi

Araştırma kapsamında *sevgi* kavramı operasyonel olarak, “bireyin kendisi, diğer insanlar, canlı ya da cansız varlıklar ve Allah ile nitelikli bağlar ve ilişkiler kurmasını sağlayan güdü” şeklinde tanımlanmıştır. Bununla birlikte sevgiye yönelik değerlendirmeler yapmak için sevginin işlevleri, sevginin nesnelere, sevgiyi kuramsal bir çerçeveye oturtmaya yönelik yaklaşımlar ve yaşlılık döneminde sevgi ile ilişkili konular hakkında bilgi edinilmesi bir gerekliliktir.

2.1. Sevginin İşlevleri

Anne karnından başlayarak ölüme kadarki süreçte sevgi, insan hayatında çeşitli işlevler görür ve bu işlevler her gelişim döneminde ilgi ve ihtiyaçlara göre farklılık gösterir. Huzurevi yaşlıları üzerinde yapılan bu araştırma kapsamında, yaşlılık döneminde sevginin işlevleri temelde üç başlıkta ele alınabilir: Sosyal uyum sağlama aracı olarak sevgi, iletişim kurma aracı olarak sevgi ve yalnızlıkla başa çıkma aracı olarak sevgi.

2.1.1. Sosyal Uyum Sağlama Aracı Olarak Sevgi

Sevgi; nezaket, cömertlik, duygusal doyum ve sevilme kapasitesinin yanı sıra sevme kapasitesini de içerir (Seligman, 2004: 12). Sevme ve sevilme yeteneği, karakter özelliklerinden biridir ve kişilerarası uyum için gereklidir (Peterson & Seligman, 2001). Sevginin özü, iş birliğidir (Fromm, 1995: 89). Sevgi, diğer insanlara yönelmeyi ve onlarla arkadaş olmayı içeren kişiler arası güçlü bir yöndür. Sevgi değeri hem samimi arkadaşlıklar kurma, insanlara iyilik yapma ve diğer insanların duygularını anlamayı hem de sosyalliği ve anlayışlılığı gerektirir (Peterson, 2006: 32; Seligman, 2006: 233). Sevgi olmadıkça ne insanlar arası ilişkiler olumlu, sağlıklı ve sürekli ne de güven ve saygınlık kazanılabilir (Köknel, t.y.: 50; Gezgin, 2010: 75). Olgun sevgi ise kişinin bütünlüğünü, bireyselliğini yitirmeden birleşmesidir. Sevgi toplum içinde yer almayı sağlayan, diğer insanlarla aradaki duvarları yıkan ve toplum ile bireyi birleştiren etkili bir motivasyon kaynağıdır (Fromm, 1995: 27). Bu noktada Fromm’a (Akt.: Karacoşkun, 2012: 59) göre bütün arayışların doğru adresi, bu ihtiyacın diğer insanlar ve tüm canlı varlıklarla sevgi boyutunda birlikte yaşanarak karşılanmasıdır. Bireyin hayatında daha fazla pozitif duygulara sahip olması onun arkadaşlık kurmasına, sevgi duygusunun davranışlarına yansımaya, daha iyi bir fiziksel sağlığı elde etmesine ve daha iyi bir başarı yakalamasına imkân verecektir (Seligman, 2004: 46). Sevgi, yeni sevgi tutumları oluşturan bir güçtür (Fromm, 1995: 31). Bu noktada sosyal aktivitelere katılmanın sevgi, memnuniyet, ilgi, neşe ve diğer pozitif duyguların deneyimlenme olasılığını artırdığı ifade edilebilir (Fredrickson, 2002: 130).

2.1.2. İletişim Kurma Aracı Olarak Sevgi

İnsanın ölümlü olduğunun ve ölümü engelleme konusunda çaresiz olduğunun bilincinde olan birey, biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilse bile bu ölümlülük gerçeği onun hayatının her yönünü etkiler. Birçok psikolojik sorunun, bu ölümlülük düşüncesinin neden olduğu kaygılar ile yakından ilişkili olduğu ifade edilebilir. Kişiliğinde sevgi, adalet vb. niteliklere sahip olmayan birey, patolojik sorunlar yaşamaya meyillidir. Varoluş koşullarının neden olduğu bu gereksinimler incelenmeksizin insanoğlu tam anlamıyla anlaşılabilir. Bu gereksinimlerin en önemlilerinden biri, ilişki kurma gereksinimidir (Karacoşkun, 2012: 57). Yaşlılık dönemi, psikolojik sorunların sıklıkla karşılaşıldığı zaman dilimidir. Çünkü kendini eleştirilere kapama, başkalarını suçlama, bütün sorumluluğu başkalarına yükleme, problemleri çözmek yerine büyütme gibi durumlar yaşlılıkla paralel bir şekilde artma eğilimindedir. Bu noktada başkalarının hatalı, kendisinin ise doğru ve haklı olarak değerlendirilmesi ya da problemler karşısında diğer insanların aşağılanması gibi durumlar iletişimi bozar ve çatışmalara yol açar (Köknel, 2013: 61). Bu bağlamda iletişimde çoğunlukla sen dili tercih edilir, ancak sevgi duygusunun hâkim olduğu ben dilinin kullanılması daha iyi sonuç verir ve iletişimi zenginleştirir (Dögüşgen, 2010: 107).

2.1.3. Yalnızlıkla Başa Çıkma Aracı Olarak Sevgi

Yalnızlık; sosyal bağların kopmasına paralel olarak bireyin bu durumu terk edilmişlik olarak algılamasıdır (Tufan, Kılavuz, Özgür vd., 2019). Bu duygu sosyal ilişkilerin kopmasından kaynaklanan ve insanları memnun etmeyen psikolojik bir süreci kapsar (Öz, 2010). İnsanın en temel gereksinimlerinden biri ayrılığın üstesinden gelme ve yalnızlıktan kurtulma ihtiyacıdır (Karacoşkun, 2012: 58). Çünkü yalnızlık duygusunun bilinçte belirmesi huzursuzluk yaratır ki gerçekte bütün huzursuzlukların kaynağı budur. Yalnız olmak her şeyden kopmak, insanî güçlerini kullanamamak demektir. Böyle olunca yalnızlık; çaresizlik ve bir canlı olarak dünyayı kavrayamamak demektir (Fromm, 1995: 17). Yaşlılar, yakın çevreleri ile birlikte yaşamlarını sürdürdüklerinde kendilerini, daha mutlu ve daha güvende hissederler. Çünkü saygı ve sevgi gördükleri ortamda yaşamla olan bağlarını daha da sağlamlaştırarak ruhsal ve manevi dünyalarında mutluluğu yaşayan yaşlıların elde ettiği doyumsuz bir sosyal ve psikolojik yaşam, onlara yalnızlık duygusunu hissettirmez. Yaşlıların yalnızlık yaşamalarına neden olan etkenler ise eşin ya da arkadaşın ölümü, emekli olma, evinden ayrılma, rollerde değişim, uzun süreli hastalıklar, iyilik hâlinin olmayışı, duyuşsal kayıplar, fiziksel sınırlılıklar, ekonomik güçlükler, başkalarına bağımlı olma algısıdır (Öz, 2010: 157). Diğer yandan yalnızlıktan kurtulma, birleşme, kendi kişisel yaşamının sınırlarını aşip bütünlüğe ulaşma gibi sorunlar insanoğlunun karşısına her çağda çıkmıştır. Tanrı'ya yönelme ve insanı sevme bu sorunlar ile başa çıkmanın yollarındandır (Fromm, 1995: 18).

Yalnızlık duygusu aşırı huzursuzluk doğurur (Fromm, 1995: 17). Yaşlılık döneminde

maruz kalınan başlıca durumlardan olan yalnızlığı; sağlık durumu, kendini toplumdan soyutlama, yeni şartlara uyum sağlayamama, terk edilmişlik duygusu, stres gibi faktörler etkiler. Yaşlılığa genelde yalnızlıktan korkma duygusu hâkimdir ve yaşlılar toplumdaki değişimlere ayak uyduramaz ya da olaylara adapte olamazsa kendi kabuklarına çekilir (Akyıldız, 1999: 8). Fromm'a (1995: 17) göre her türlü kaygının kaynağı, ayrılık yaşantısıdır ve bu yaşantı hem utanma hem de suçluluk duygularına neden olur. Yaşlı birey utangaç ve çekingen bir kişiye, yalnızlık yaşlılıkta ciddi bir sorun hâline gelebilir. Buna bağlı olarak çevresiyle iletişime geçmede sorunlar yaşayan yaşlıya, yalıtılmışlık duygusu hâkim olur (Hofling & Leininger, 1981: 183). Yalnızlığın yaşlılığın doğal bir sonucu olduğu ve yaşlılığa ulaşan herkesin belli düzeylerde yalnızlaştığı düşünülür. Bu bağlamda günümüz kültürü yaşlılığın yalnızlık ve toplumdan soyutlanma gibi yönlerini göz önünde bulundurur (Kılavuz, 2003: 141). Yaşlının kendisini yalnız hissetmesi ve çevresine uyumda güçlük yaşaması ise psikolojik açıdan depresyona yönelten nedenlerdendir (Duyan, Yolcuoğlu & Artan, 2014: 321). Bu nedenle insanın en büyük gereksinimi ayrılıktan doğan yalnızlık ile başa çıkmaktır. Bu noktada dinî aktivitelere katılmak yalnızlıktan kurtulmanın yollarından biridir ve bu törenlerden sonra kişi pek fazla yalnızlık hissetmeden bir süre yaşayabilir (Fromm, 1995: 18-19).

2.2. Sevginin Nesnelere

Sevgi anlayışı iki gruba ayrılabilir. Birinci grup; anne-dölüt birlikteliği (sym-biosis), boyun eğmeye dayalı mazoşizm, başka birisini kendine sığıntı yaparak onu yönetmeye dayalı sadizm. İkinci grup; bütünlüğünü ve bireyselliğini kaybetmeden birleşmeye dayalı sevgidir. Birinci grup olumsuz sevgi anlayışı iken ikinci grup olumlu sevgi anlayışını ifade eder (Fromm, 1995: 26). Diğer yandan sevme duygusunun yerleşmesi için bu duygunun tutum hâline getirilmesi ve davranışlarla yansıtılması gerekir. Fromm (1995: 50-80) sevginin davranış hâline getirildiği faktörleri sevginin nesnelere olarak adlandırmış ve beş adet sevgi nesnesi olduğunu dile getirmiştir. Bunlar kardeş sevgisi, cinsel sevgi, anne sevgisi, kendini sevme, Tanrı sevgisi. Bunlara doğa sevgisi, mal-mülk sevgisi, vatan-millet sevgisi gibi yeni sevgi nesnelere de eklenebilir.

Kardeş sevgisi, insanın sadece kendi dar çevresine bağlı kalmadan bütün insanları sevmektir. Bu sevgide bütün insanlarla bir olma, insanca bir dayanışma, insanca bir birlik sağlama yaşantısı vardır. Kardeş sevgisi, eşit insanlar arasındaki sevgidir. Üretici sevgi benzer insanlara yöneldiğinde kardeş sevgisi olur (Fromm, 2014: 41). *Cinsel sevgi* ise başka bir insanla bütün bütün kaynaşma ve bir olma açlığıdır (Fromm, 1995: 55). Cinsel sevgide başka bir insanla kaynaşma ve birleşme dürtüsü vardır (Fromm, 2014: 41). Dolayısıyla cinsel sevgi, karşı cinse olan haz temelli sevgi olarak düşünülebilir.

Anne sevgisindeki amaç, çocuğun yaşamının sürdürülmesi ve gereksinimlerinin koşula bağlı olmadan karşılanmasıdır. Bu sevgide hem çocuğun bakım ve sorumluluğu

üstlenilir hem de çocuğa yaşam sevgisi aşılanır. Bencil olmama özelliğinden dolayı anne sevgisi en yüce sevgi türüdür ve duygusal bağların en kuvvetlisidir. Bir kadında sevme yetisi varsa, kocasını, diğer çocukları, yabancıları, bütün insanları sevebiliyorsa gerçekten seven bir anne olabilir (Fromm, 1995: 52-54).

Kendini sevme; bireyin biyo-psiko-sosyo-spiritüel açıdan sağlıklı olmasını destekleyen ve potansiyellerinin farkında olmasını sağlayan bir duygudur. Bu duygu aynı zamanda tutum ve davranışlar üzerinde doğrudan etkilidir çünkü başkalarına gösterilen sevgi, kişinin kendine karşı sevgisinin bir devamıdır (Gezgin, 2010: 315). Gerçek sevgi yaratıcılık, ilgi, saygı, sorumluluk ve bilginin ortaya dökülmesidir. Kişi yaratıcı bir sevgiyle sevebiliyorsa, kendisini de sever; yalnız başkalarını seviyorsa hiç sevemiyor demektir. Başkalarını sevebilen birey, diğer insanların kendisine karşı sevgi duygularını daha kolay hisseder. Yapısı gereği sevgi, 'nesne'yle insanın kendisi arasında bölünemez. Bu bağlamda kendisini ve başka insanları aynı ölçüde seven insan büyük ve dürüst bir insandır (Fromm, 1995: 61-64).

Tanrı sevgisi, bireyin sevgi duygusunu Tanrı ile kurduğu ilişkiye hâkim kılmasıdır. Tanrı'ya inanma, bireyin kendi dinî yönelimleri ve aşkın varlığa bağlanma isteğinin farkına varması ile şekillenir. Hayatın anlam ve amacına ilişkin düşünceleri şekillendirici bir bileşen olan Tanrı algısı; yaşam olaylarını anlamlandırma, benliğe ilişkin düşüncelerin oluşumu ve tecrübe edilen yaşantıları yorumlamada sınırlar belirler (Faver, Cox & Callahan, 2003). Tanrı'ya sarsılmaz bir şekilde güvenen bir insan ile O'nu cezalandırıcı, ulaşılamayan ve yüzüstü bırakan biri olarak algılayan bir insanın hem hayatı algılaması hem de çıkan sorunları değerlendirmesi ve çevresiyle ilişki kurması gibi durumları farklılık gösterir (Arıcı ve Tokur, 2017). Tanrı ile güven temelli bir ilişki içinde olanlar fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak daha dengeli bir yaşam sürerler. Bu bireyler hem çevresindeki insanlarla iletişime geçmede endişe ve kaygı duymazlar hem de sağlıklı bir ruh hâline sahiptirler. Olumlu bir Tanrı algısı olan insanların olumlu bir benlik algısına da sahip olduğu söylenebilir (Kirkpatrick, 1999). Diğer yandan Tanrı'ya ilişkin olumlu düşüncelere sahip olmak duygusal iyi oluşu olumlu etkiler. Bu bağlamda sevgi yönelimli bir Tanrı inancı, duygusal iyilik hâlini destekler (Emmons, 2005: 237). Tanrı algısı huzur ve mutluluğu elde etme sürecinde, bireyin kendisi-çevresi-Tanrı ile ilişkilerini dengede tutmaya imkân verir. Hissedilen yalnızlık ve yaşanan kayıpların üstesinden gelmede Tanrı'nın her zaman insanoğlunun yanında olduğunu ve onu sevdiğini düşünmek sevgi yönelimli Tanrı algısının kapsamındadır. İnsanı ilişkilerinde güvensiz ve kavgacı, içsel yaşantısında ise kaygılı olanlar korku yönelimli Tanrı algısının kapsamındadır (Mehmedoğlu, 2011: 43). Fromm'a (1995: 64) göre Tanrı sevgisi, yalnızlıktan kurtulma, birliğe erme gereksiniminden doğar. Zorlukların üstesinden gelme sürecinde inanan bir insan, öncelikle Tanrı'ya sığınmayı seçebilir. Bu sayede hissedilen psikolojik destek ve güven duygusu, bireyin bir yandan mücadeleye azmini artırması diğer yandan sağlıklı bir şekilde hayatını devam ettirmesi ile sonuçlanabilir (Kartopu, 2014).

Tanrı'yı sevmek demek; O'nun varlığına, adaletine ve sevgisine inanmak demektir (Fromm, 1995: 78). Tanrı algısını bireyin Tanrı'ya yönelik duygu ve düşünceleri oluştururken bireyin Tanrı'ya yönelik olumlu ya da olumsuz algısı, yaşamının her yönüne etki eder. Yaşamı boyunca edindiği tecrübeler, bireyin Tanrı algısının sevgi-güven yönelimli ya da korku yönelimli olmasını belirler. Sahip olduğu duygu ve düşünceler yardımıyla da her bir insan, kendi Tanrı algısını oluşturur. İnsanlar tarafından Tanrı; şefkatli, merhametli, cezalandıran, seven, korkutan, koruyucu, affedici, otoriter, güvenilir gibi sıfatlarla nitelendirilir. Tanrı ile sevgi ve güven temeline dayalı bir bağ kuran bireylerin Tanrı ile ilgili tecrübeleri, genellikle olumlu olur. Böylece sevgi yönelimli Tanrı algısı daha da güçlenerek aradaki ilişki sağlamlaşır. Dolayısıyla Tanrı sevgisi, sevginin nesnelereinden biri olarak değerlendirilebilir.

2.3. Sevgiye İlişkin Yaklaşımlar

Sevgi üzerinde yapılan araştırmalarda sevgiye yönelik çok sayıda bakış açısı olduğu için sevgi teorilerinin benzeşmeyen çok yönü vardır ve bunları sınıflandırmak zordur. Bununla birlikte bu teoriler temelde iki başlıkta toparlanabilir: naturalistik/biyolojik ve psikolojik/sosyal. Naturalistik/biyolojik yaklaşımlar beden, duygu ve kalıtım üzerinde temellenirken psikolojik/sosyal yaklaşımda ise biliş (örneğin prototipler), sosyal güdüler, etkileşim ve iletişim ve çeşitli sevgi sınıflandırmaları gibi kavramlar vardır (Hendrick & Hendrick, 2002: 473). Sevgi kavramını Fromm (1995) ise sevginin yansıtıldığı nesnelere üzerinden beş boyutta sınıflandırmıştır. Bu boyutlar kardeş sevgisi, anne sevgisi, cinsel sevgi, kendini sevme, Tanrı sevgisi şeklindedir. Bununla birlikte sevgiye yönelik kategorik başka değerlendirmeler de mevcuttur. Dion ve Dion (1973) sevgi yaşantısına beş farklı yaklaşım olduğunu söyler: geçici, ihtiyatlı, rasyonel, tutkulu ve aceleci. Berscheid ve Walster (1974), sevgi duygusunu fizyolojik uyarılma bakış açısından ele alarak sevgiyi, hazcı sevgi ve paylaşılan sevgi olarak iki grupta değerlendirmişlerdir. Bileşenleri açısından sevgiyi değerlendiren Kelley (1983); ihtiyaç duyma, ilgilenme, güven duyma ve hoşgörülü olma şeklinde sevginin dört bileşeni olduğunu ileri sürmüştür. Sternberg ve Grajek (1984) ise romantik, ailevi ve arkadaşlık ilişkileri olmak üzere üç değişkeni sevginin genel faktörleri olarak belirlemiştir. May (1969'dan akt.: Scioli & Biller, 2003) romantik sevgi, ilgi, arzu, arkadaşlığı birbirinden ayırmışken Post (2002'den akt.: Scioli & Biller, 2003) ise özgecil sevgi/agape ile cömertlik, şefkat, arkadaşlık ve sempati üzerinde durmuştur. Seligman (2004: 156) da sevgiyi; yakın arkadaşlar, tanıdıklar, aile üyeleri ve yabancılar ile pozitif sosyal ilişkiler kurma açısından sınıflandırmıştır. Son olarak Lee (1973'ten akt.: Hendrick & Hendrick, 1986) altı farklı sevgi stilleri tipolojisi sunmuştur. Buna göre Eros (romantik, tutkulu sevgi), Ludus (oyun oynama sevgisi), Storge (arkadaşlık sevgisi), Mani (hükmeden, bağımlı sevgi), Pragma (mantıksal, 'alışveriş listesi' sevgisi) ve Agape (her şeyi veren, özverili sevgi). Bu noktada Hendrick ve Hendrick (2002: 477), sevginin kültürel bağlamda ele alınması gerektiğine dikkat çeker. Görüldüğü üzere Batılı kaynaklarda sevgiyi kategorilere ayırmaya ve sınıflandırmaya yönelik çok sayıda araştırma mevcut olmasına rağmen Türk

kültüründe sevgi konusuyla ilişkili olarak yapılan araştırmalarda sevgiyi sınıflandırmaya yönelik herhangi bir girişime rastlanamamıştır.

2.4. Yaşlılık Döneminde Sevgi

Maslow (2001: 27-48) fizyolojik, güvenlik, sevgi, özgüven ve kendini gerçekleştirme gereksinimleri olarak beş temel gereksinimden bahseder. O, insanoğlunun en önemli ihtiyaçlarından birinin sevgi olduğunu ve bunun tatmin edilmesi gereken bir gereksinim olduğunu söyler. Fromm (2014: 39) insanın kendisini dünyayla birleştirme ve benlik bütünlüğünü sağlama ve bireysellik duygusu kazanma gereksinimlerini doyuracak tek tutkunun sevgi olduğunu belirtir. Buna ek olarak Fromm'a (Akt.: Karacoşkun, 2012: 61) göre sevgi; insanın hayvanî özelliklerini aşmanın bir sonucudur çünkü bu özellik insana aittir ve hayvanlar sevemez. Carr (2005: 272) ise sevgi gereksiniminin bir zayıflık olarak etiketlenemeyeceğini vurgular.

Yaşlı insan yaşamın dinî ve manevi sorunlarıyla gerçekten ilgilenebilir (Fromm, 2001: 151). Din, topluma uyum sağlama ve barış içinde yaşama işlevi görür (Fromm'dan akt.: Karacoşkun, 2012: 93). Bu bağlamda binlerce yıllık dinler ve gelenekler incelendiğinde hepsinde ortak olan altı değer olduğu görülür: bilgelik ve bilgi, cesaret, sevgi ve insanlık, adalet, ölçülü olma, maneviyat ve aşkınlık (Seligman, 2004: 133). Bu düzlemde maneviyatı güçlü olan bir kişinin sergileyeceği davranışlardan biri de sevgidir (Beck, 1986: 152). Diğer yandan yaşlılık büyük bir meydan okuma ve büyük bir şanstır. Bir insanın yaşayabileceği en iyi evre yaşlılık olabilir çünkü artık yaşamını kazanma görevinden, işini kaybetme endişesinden, terfi etmek için üstünü hoşnut etme gerekliliğinden kurtulmuştur (Fromm, 2001: 151). Neşe, ilgi, yaşam memnuniyeti, sevgi gibi olumlu duygu durumlarının yaşama hâkim olduğu anlar; kaygı, üzüntü ve öfke gibi olumsuz duyguların olduğu zaman dilimleridir (Fredrickson, 2002: 120). Bu bağlamda bedensel fonksiyonlarında bozulmalar meydana gelen yaşlılar, gençlere ve sağlıklı olan diğer yaşlılara yönelik kıskançlık davranışları sergilenebilir (Fromm, 2001: 163).

3. Bulgular ve Yorum

Bütün bireylerin doğuştan sahip oldukları benzersiz bir yetenek ve yönelim olan maneviyat hem sevgi hem de affetme kabiliyetine etki eder (Gorman & Sultan, 2014: 370). Frame'e (2003'ten akt: Çelimli & Güldal, 2016: 109) göre maneviyat; insan ruhunun kendine ve başkalarına mutluluk veren sevgi, şefkat, sabır, hoşgörü, affetme, uyum duygusu ve sorumluluk nitelikleriyle iletişim kurmasıdır. Elkins'e (2007'den akt.: Parlak, 2016: 34) göre maneviyatın amaçlarının başında merhamet, şefkat ve sevgi bulunur. Myers ve diğerleri (2000'den akt: Kasapoğlu, 2017: 259) maneviyatın sevgi, başkalarına şefkat besleme ve diğer insanlara yardım etme gibi unsurları içine aldığı belirtmiştir. Wilber'e (2000'den akt: Kasapoğlu, 2017: 259) göre maneviyatın özelliklerinden birisi birey hangi aşamada olursa olsun, samimiyet veya sevgi gibi bir tutum ile ilişkili olmasıdır.

Yapılan ikili görüşmelerde huzurevi yaşlılarının farklı açılardan sevgi gereksinimleri olduğu tespit edilmiştir. Bu gereksinimleri değerlendirme aşamasında sevgi konusuyla ilgili alanyazından ve manevi bakımla ilgili yapılmış araştırmalardan yararlanılmıştır. Yaşlıların sevgi ile ilgili ifadelerinde kendileri, yaşama, eş, aile üyeleri, arkadaşlar, yakın tanıdıklar, toplum ve Allah faktörlerine atıf yaptıkları görülmüştür. Bu faktörlerin frekans (f) ve yüzde (%) olarak dağılımı, Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Katılımcıların sevgi ile ilişkili ifadelerinin kategorilere frekans (f) ve yüzde (%) olarak dağılımı

Kategori	f	%
1 Kendine yönelik sevgi	10	50
2 Yaşamaya yönelik sevgi	8	40
3 Eşe yönelik sevgi	9	45
4 Aile üyelerine yönelik sevgi	13	65
5 Arkadaşlar ile ilişkili olarak sevgi	15	75
6 Yakın tanıdıklar ile ilişkili olarak sevgi	6	35
7 Toplum ile ilişkili olarak sevgi	9	45
8 Allah ile ilişkili olarak sevgi	11	55

Tablo 1’e göre sevgi ile ilişkili ifadelerinde katılımcılar; ‘arkadaşlar ile ilişkili olarak sevgi’ (f:15, %75) kategorisinde en çok ve ‘yakın tanıdıklar ile ilişkili olarak sevgi’ (f:6, 35) kategorisinde ise en az sayıda düşünce beyan etmişlerdir. Buna ek olarak ‘aile üyelerine yönelik sevgi’ (f:13, 65) kategorisi kapsamında dile getirilen ifadelerin oranının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Diğer yandan ‘Allah ile ilişkili olarak sevgi’ (f:11, 55) kategorisinde düşünceler paylaşımlar azımsanmayacak orandadır ve bu durum katılımcılarda manevi bir bağın olduğunu destekleyicidir. Dolayısıyla katılımcıların sevgi konusunda hem çok çeşitli hem de oldukça fazla beyanları olduğu söylenebilir.

3.1. Kendine Yönelik Sevgi

Benliğin şekillenmesine psiko-sosyo-fizyolojik faktörler arasındaki etkileşimler doğrudan etki eder. Başkaları tarafından sevilme ihtiyacı, bağımsızlığa sahip olma, fiziksel nitelikler vb. unsurlar benlik oluşumunda önemli işlevler oynar (Öz, 2010: 68). Bireyin kendisine yönelik sevgisi küçük yaşlardan itibaren olumlu benlik saygısının meydana gelmesinde ve benlik farkındalığının oluşmasında oldukça işlevseldir. Bütün gelişim evlerinde kendini sevme düzeyleri farklılık göstermekle birlikte kaliteli bir zaman geçirmede oldukça faydalıdır. Yetişkinlikte çalışma hayatı, okul, komşuluk vb. uzun süren ilişkiler kapsamında kurulan dostlukların sağlıklı olması için kendine yönelik olumlu bir sevgi anlayışına sahip olmak gerekir (Canatan, 2008: 74). Yaşlıların,

“Yaşlılığın nesini seviyim. Yaşlanınca hem kendim hem de çevremdeki insanlar kötüleiyor.” (K13, Kadın, 72), “Benim moralim çabuk bozulur. Ne zaman bir şeye

sevinsem, sevincim hep kursağımda kalır. Çektiğim bu çilelere de artık dayanacak gücüm kalmadı.” (K1, Kadın, 74), “Genç yaşta evden kaçtım, anne-babama bakmadım, iyi bir insan olsam anne-baba hakkını gözetirdim.” (K17, Erkek, 79), “Ne elim tutuyor ne de bacaklarım. Evleneyim desem beni kim ne yapar? Gelen parası için gelir ama bende de para ne gezer?” (K8, Erkek, 94) ve “Hayatta çok hatalar yaptım, aklı başında biri olsaydım, bu hâle düşmezdim.” (K18, Erkek, 73)

vb. ifadeleri paylaşmaları, onların hem diğer insanlardan karşılık bekleyen sevgi düşüncelerine sahip olduklarının hem de benlik saygılarının düşük olduğunun bir göstergesi olabilir. Olumlu bir benlik algısına sahip olmanın bireylerin sevgi ile ilişkili tutum ve davranışlarına da pozitif yansımaları olur. Benlik saygısının olumlu olması bir yandan hayata daha optimistik açıdan bakılmasını diğer yandan olumsuz yaşantılarda da olumlu bir yön aranmasını destekler. Bu durum psikolojik iyi oluşu elde etmede oldukça işlevseldir. Diğer yandan benlik saygısının olumsuz olması ise sevme duygusunun kaybedilmesine ve diğer insanlar ile araya mesafe konulmasına yol açar. Benlik saygısı bireyin kendisi hakkındaki algıları, başkasına sevgi gösterme ve onlardan sevgi bekleme durumlarından etkilenir. Bu bağlamda olumlu bir benliğe sahip olmak; mutluluğun elde edilmesine, üzüntü veren yaşanmışlıklar ile başa çıkılmasına ve sevgiyi yaşamına hâkim kılmasına yardımcı olur (Öz, 2010: 76).

Erikson’a göre bebeklikte güven duygusu ne kadar önemli ise yaşlılıkta da benlik bütünlüğü o kadar önemlidir. Bu nedenle yaşlılıkta sevgi ve saygının hâkim olduğu huzurlu bir ortamın oluşturulması, çevresi ve ailesi ile yaşlı arasında sağlam köprülerin inşa edilmesi gibi durumlar sayesinde yaşlı, gelecek kaygıları ile daha kolay başa çıkabilir (Kaptan, 2013: 3). Yaşlılıkta maneviyat bireyin sadece olumlu bir benlik duygusunun oluşumunu değil aynı zamanda değerli olduğunu hissetmesini destekleyerek, onun psiko-sosyo-spiritüel açıdan gelişme kabiliyetini daha iyi hâle getirir (Uysal, 1996). Bu bağlamda huzurevi katılımcılarının benlik bütünlüklerini sağlamaları için kendilerini sevmeye gereksinim duydukları ifade edilebilir.

3.2. Yaşamaya Yönelik Sevgi

Yaşamseverlik eğiliminde; bütünleşme, birleşme, karşıt biçimlerle kaynaşma ve yapısal bir biçimde gelişme esastır. Yaşama sevgisi insandaki temel potansiyeldir ve bu sevgi bulaşıcıdır. Yaşam sevgisi şunların olduğu toplumda en iyi gelişir: güvenlik, adalet ve özgürlük. Yaşamseverler; her alanda gelişmeyi isterler, eski şeylerin getirdiği güvenlik duygusu yerine yeni şeyler aramaktan hoşlanırlar, insanları yöneterek değil hem sevgisiyle hem de aklıyla ve kendi kişiliğiyle etkilemek ve biçimlendirmek isterler, yaşamdan da zevk alırlar (Fromm, 2008: 39-45). Bu açıdan bakıldığında katılımcıların,

“Ziyaretçiler keşke ölüm ile ilgili sorular sormasa, hep güzel şeylerden konuşsak ne var? Oysa her gelenin ilk sorduğu soru ölen yakınlarımız ile ilgili oluyor. Sanki

mezarlık bekçisi de bana yeni mezar kazacak!” (K12, Kadın, 70), “Anne-babayı huzurevine terk etmek de yeni moda. En acı olanı da beslediğin büyüttüğün evlatlarının gözünü kırpmadan buraya atması. Vücudum yaşıyor ama ben çoktan bitmişim.” (K13, Kadın, 72), “Huzurevine sağlam insan gelmez. Eğer buraya geldiysen bil ki bir sonraki durak kara toprak. Buraya sağlam giren çürük çıkar. Ölümün kapıyı çalmasını bekliyorum.” (K19, Erkek, 70), “Bu yaştan sonra yaşasam ne yaşamasam ne? Yaş yetmiş iş bitmiş.” (K11, Erkek, 62) ve “Yaşlanınca mezara bir adım daha yaklaşırsın. Ben daha yaşlılığı seven kimse görmedim. Yaşamak varken ölümü kim ne yapar?” (K6, Kadın, 75)

gibi düşüncelerini dile getirmeleri, yaşlıların yaşama yönelik sevgilerinde bir azalmaya işaret edebilir. Beden ve ruh, aradan geçen onca senenin ardından bir rahatlama dönemine yaşlılıkla birlikte girer. Böyle insanlar için ölüm bütünleşmeye götüren bir yoldur (Hofman, 2005: 308).

Ölüm korkusunun üstesinden gelmek için yaşama sevgisi artırılmalı ve sevgi alanı genişletilmelidir. Yaşlılıkta bencil bir sevginin yerine fedakârlık temeline dayalı evrensel bir sevgi anlayışı benimsenmelidir. Aynı yaş dönemindeki insanlara içten davranma, eğer eşi vefat etmişse bu boşluğu doldurmaya çalışma, evladiyla sevgi ve muhabbet temelli ilişkiye sahip olma gibi durumlar yaşlının hem benlik bütünlüğünü sağlamasına hem de yaşamaya dört elle tutunmasına olanak sağlar. Yaşlılardan bazılarının,

“Eskiden ben kafama hiçbir şeyi takmazdım çünkü eşim ile aramızda muhabbet vardı. Eşim vefat edince bütün hayatım alt üst oldu, can yoldaşım beni yalnız bıraktı. Artık yaşamamanın ne anlamı var?” (K18, Erkek, 73) ve “Çocuklarım bana yanlarında baksalardı, sevip salsalardı, daha çok yaşamak isterdim. Şimdi Azrail’in gelmesini dört gözle bekliyorum. Artık yaşasam ne yaşamasam ne? (K1, Kadın, 74)

gibi ifadeleri, yakınlarının vefat etmesinin ve çocukları ile aralarındaki sevme-sevilme duygularındaki bir kopukluğun yaşlıların yaşama yönelik sevgisini azalttığı söylenebilir.

3.3. Eşe Yönelik Sevgi

Yapılan evlilikler, huzurlu bir hayat sürmeyi doğrudan etkiler. Sevgiye ve gönül rızasına dayalı yapılan evlilikler hem yetişkinlik dönemi hem de yaşlılık döneminin daha iyi yaşanmasını sağlar. Bu noktada Sternberg ve Grajek (1984) sevginin genel faktörlerinden birinin romantik ilişkiler olduğunu belirtmiş; May (1969’dan akt.: Scioli & Biller, 2003) ise romantik sevgiyi diğer sevgi türlerinden ayrı ele almıştır. Diğer yandan Lee (1973’ten akt.: Hendrick & Hendrick, 1986), altı farklı sevgi stilleri tipolojisinden birini Eros (romantik, tutkulu sevgi) olarak belirtmiştir. Dion ve Dion (1973) tutkulu sevginin sevgi yaşantısından biri olduğunu ifade etmişken Sternberg (1986) sevgiyi samimiyet, tutku ve bağlılığın bir

karışımı olarak değerlendirmiştir. Berscheid ve Walster, (1974) sevgi duygusunu fizyolojik uyarılma bakış açısından ele alarak; sevgiyi hazcı sevgi ve paylaşılan sevgi olarak iki grupta değerlendirmişlerdir. Dolayısıyla eşler arasındaki sevgi türü romantik, hazcı, tutkulu sıfatları ile nitelenebilir. Bu açıdan bakıldığında katılımcıların,

“Babam beni zorla amcamın kızıyla evlendirdi, mallar bölünmesin diye. Yani istemediğim hâlde evlendim. Eşim çok pis idi, elinden bir kaşık yemek yenilmezdi. Sonra ben de bıraktım gittim.” (K19, Erkek, 70), “Eşimle severek evlendik. Sonra boşanmak istedim ama çocuk ortada kalmasın diye yıllarca sabrettim. En sonunda boşandık. Şimdi ne o beni arar ne de ben onu.” (K17, Erkek, 79), “Bir insan eşinden nefret eder mi? Ben ediyorum. Bir insanın yüzü bir an olsun gülmez mi? Ben hiç gülmedim. Hep eşim yüzünden. Bana bir gün yüzü göstermedi ki.” (K5, Kadın, 88), “Eşimin emekli maaşı olunca çocuklar onu yanına aldılar, beni de buraya attılar. Yıllarca yemeğini ben hazırladım, çamaşırlarını ben yıkadım. Hiç bunları hesaba katan yok. Çürüğe çıkınca eşin de sahip çıkmıyor çocuğun da. Böyle bir insanla nasıl yaşadım diye kendime kızıyorum.” (K16, Kadın, 74), “Ben böyle yalnız kaldıysam sebebi eşim. Yıllarca dedim ki bir ev yaptıralım da kiraya verelim. Beni dinlemedi. Şimdi param yok, para olmayınca bakanım da yok. Oysa param olsa bakıcı tutardım, etrafımda insan olurdu. Şimdi burada yapayalnızım.” (K4, Kadın, 76) ve “İlk başlarda seviyordum eşimi. Zaman geçtikçe bozuldu, içkiye düştü. Sonra nefret eder hâle geldim. Boşansam, bırakıp gideceğim bir yer yoktu. Yıllarca çilesini çektim. Huzurevine gelince boşandım da kurtuldum.” (K12, Kadın, 70)

gibi ifadelerinden yola çıkarak huzurevi yaşlılarının eşlerine yönelik sevgi eksikliği olduğu söylenebilir.

3.4. Aile Üyelerine Yönelik Sevgi

Lee'nin (1973'ten akt.: Hendrick & Hendrick, 1986) sunduğu sevgi stilleri tipolojilerinden biri Agape'dir (her şeyi veren, özverili sevgi). Seligman'ın (2004: 156) sevgi sınıflandırmasındaki öğelerden biri de aile üyeleri ile kurulan pozitif sosyal ilişkililerdir. Sternberg ve Grajek (1984) ise ailevi ilişkileri, sevginin üç genel faktöründen biri olarak ele alır. Dolayısıyla sevginin biçimlerinden biri de aile üyelerine yönelik şefkat, ilgi ve sorumluluktur (Fromm, 2014: 40; Kelley, 1983; Gezgin, 2010: 45). Diğer yandan gerçek sevgi yaratıcılık, ilgi, saygı, sorumluluk ve bilginin ortaya dökülmesidir (Fromm, 1995: 61-64). Bu açılardan bakıldığında katılımcıların,

“Yemedim yedirdim, içmedim içirdim çocuklarıma. Kazandığım parayla da her birine bir daire aldım. Ne zamanki elden ayaktan düştüm, hepsi bana sırtını döndü. Şimdi bayramdan bayrama telefonla bir ararlar, o kadar. Evlat yönünden yüzüm gülmedi.” (K20, Erkek, 84), “Evli bir kızım var, onun yanında kalıyordum.

Elim ayağım tutarken kazandığım parayla evin suyunu, elektriğini ben ödüyordum. Elden ayaktan düşüp de eve para getiremeyince evde istenilmediğimi hissettim ve huzurevine yerleştim.” (K16, Kadın, 74), “Zamanında kardeşlerime yurt dışından çok para verdim, benim paramla ev aldılar, arsa aldılar. Eşimden ayrılınca ben de burada kalmayı tercih ettim. O kadar iyilik yapmama rağmen kardeşlerim ne arar ne sorar. Böyle nankör kardeşler olmaz olsun.” (K10, Erkek, 74) ve “Bir insanın bahtı iyi olacak. Kızımın kalırken torunumla birlikte çok zaman geçirdik, şimdi torunumu çok özlüyorum ama kızım bana bakmayı istemediği için torunumla görüşemiyorum. Oysa hiç olmazsa ziyaretime gelseler ama onu da yapmıyorlar.” (K15, Erkek, 69)

gibi ifadelerinden yola çıkarak, geçmişte her şeylerini çocuklarına verdikleri ve çocukların bütün sorumluluklarını üstlendiklerinden dolayı bugün de çocuklarından aynı davranışları bekledikleri söylenebilir. Ayrıca çocuklarına gösterdikleri ilgi ve şefkate bugün kendilerinin ihtiyaçları olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan katılımcılar tarafından herhangi bir çaba sarf edilmeden sadece geçmişte yaptıklarının karşılığını beklemelerinden yola çıkarak katılımcıların pasif-bağımlı kişiliğe eğilimlerinin olduğu söylenebilir. Çalışma hayatındaki değişiklikler ve evlilik gibi gelişmelere bağlı olarak çocukların uzak bir yere taşınması, yaşlı anne-babada sevgi kaybına neden olur. Bu durumun sonucu olarak bu anne-baba değersizlik duygusuna kapılabilir (Duyan vd., 2014: 320). Bu bağlamda, çocukları tarafından huzurevine bırakılan anne-babalar da terk edilmişlik duygularına bağlı olarak değersiz olduklarını hissedebilirler.

3.5. Arkadaşlar ile İlişkili Olarak Sevgi

Sosyal ilişkiler, bireylerin diğer insanlarla ve ailesiyle olan ilişkilerindeki dostluk, sevgi ve destek beklentilerini kapsar (Kalınkara, 2011: 261). Kendini bir başkasının yerine koyarak onu anlamaya çalışması, olumlu bakış açısı içinde olması, kendini olduğu gibi kabullenmesi ve başkasını sevebilmesi gibi değerler bireyler arası ilişkilerin gelişmesine yardım eder (Kılavuz, 2003: 136). Sevgi, diğer insanlar ile samimi arkadaşlıklar kurmaya katkı sunan bireyler arası güçlü bir yetenektir (Peterson, 2006: 32; Seligman, 2006: 233). Kaliteli arkadaşlıklar kurma ise sevgi temelli davranışların sergilenme sıklığını artırır (Sternberg, 1998: 225). Bu bağlamda arkadaşlar arasında olan sevgi, birçok araştırmacı tarafından sevgiye yönelik sınıflandırmalardan ya da sevgiyle ilişkili faktörlerden biri olarak ele alınmıştır (Bkz. Lee, 1973'ten akt: Hendrick & Hendrick, 1986; May, 1969'dan akt.: Scioli & Biller, 2003; Post, 2002'den akt.: Scioli & Biller, 2003; Sternberg & Grajek, 1984). Bu açıdan bakıldığında bazı yaşlıların,

“İki çift laf edecek aklı başında biri olsa burada çok iyi olurdu ama yok. Buradaki insanlarla yaşamak çok zor. Hele bazısını gördüğüm yerde yolumu değiştiririm. Selamlaşacağım bir insan dahi yok” (K10, Erkek, 74), “Bu yaşıma kadar çok

insanla muhatap oldum, beş para etmez çok insanla karşılaştım. Ama buradakiler kadar üç kâğıtçı görmedim. Burası huzur evi değil muzır evi!” (20, Erkek, 81), “Çok öfkeli bir insanım, bana yanlış yapanı bir kalemde silerim, sonra ağzıyla kuş tutsa muhatap olmam. Bu nedenle hiç arkadaşım yok burada.” (K9, Erkek, 67), “Nerde işe yaramaz bir insan var, buraya toplamışlar. Böyle bir yerde bir dakika durulmaz ama gidecek yerim yok.” (K15, Erkek, 69) ve “Benimle uğraşanla ben de uğraşırım. Bana kötülük edene bana yaptığından daha fazlasını yaparım. Zaten buradakilerin çoğuyla küsüz. Sevdiğim eski arkadaşlarımdan biri burada olsa zaman su gibi akıp geçerdi.” (K7, Erkek, 77)

gibi ifadeler paylaşımları, onların hayatında arkadaşlık ilişkilerinin ne derece önemli olduğunu ve bu ilişkilere gereksinim duyduklarını gösterdiği söylenebilir. Çoğu katılımcı diğer yaşlılar hakkında yorum yaparken genellikle negatif anlam yüklü kelimeler kullanmakta ve onların olumlu özelliklerini görmezden gelmektedir. Her gün huzurevinde karşılaşan yaşlılar hâl-hatır sormak yerine birbirlerini görmezden gelmekte ve sevgi eğilimli cümleler kurmamaktadırlar. Huzurevinin diğer sakinleri ile ilgili sorulan sorulara katılımcılar; “Boş ver onu, onunla iki çift laf edilmez.”, “Bunağın teki.”, “Dedikoducun biri.”, “Hiç medeniyet görmemiş.” gibi düşünceler dile getirmişler ve neredeyse hiç olumlu bir nitelirmede bulunmamışlardır. Dolayısıyla huzurevi yaşlılarının arkadaşlık kurmak için sevgi gösterme konusunda yetersiz oldukları ve diğer yaşlılardan sevgi beklediklerinden yola çıkılarak yaşlıların arkadaşça sevgi konusunda desteklenmeye ihtiyaç duydukları söylenebilir.

3.6. Yakın Tanıdıklar ile İlişkili Olarak Sevgi

Sevgi duygusu yakın ilişkiler bağlamında deneyimlenen neşe, ilgi ve memnuniyet gibi farklı olumlu duyguların bir karışımıdır (Fredrickson, 2002: 122). Yakın arkadaşlar, tanıdıklar, aile üyeleri ile pozitif sosyal ilişkiler kurmak sevginin göstergelerindendir (Seligman, 2004: 156). Bazı katılımcıların,

“Ben yıllarca yatalak kaynanama baktım, gıkımı çıkarmadım. Ama benim gelinin evine gitsem önüme bir tas çorba koymaz, ne zaman gideceksin diye gözümün içine bakar. Benim de en büyük imtihanım bu gelin.” (K3, Kadın, 81), “Evde olsam çocuklarım dizimin dibinde olurdu, bayramda seyranda akrabalarla otururduk, torunlarım etrafımda pervane olurdu. O muhabbet ettiğimiz günleri çok özliyorum, hey gidi günler hey.” (K2, Kadın, 86), “Ben de bir gelin var, öyle böyle değil. Oğlum avucunun içine almış. Sürekli oğlumla aramı kızıştırıyor. Oğlum, ‘bizde kal’, diyor ama böyle bir gelin ile aynı evde kalınır mı?” (K14, Kadın, 78), “Eskiden bir yere gideceğimizde evimizin anahtarını komşuya bırakırdık, bir cenazemiz olsa hep birlikte kaldırırdık. Yani komşular o kadar birbirlerini böyle severlerdi. Şimdi huzurevinde o komşularımı çok özliyorum.” (K5, Kadın, 88), ve “Kızımı çok

severdim. Kızım bana bakardı ama işte, damadım yüzünden bakamıyor. Damadım yüzünden kızımınla aramıza soğukluk girdi. Eskiden haftada iki, üç defa arardı, şimdi iki haftada bir arar.” (K4, Kadın, 76)

vb. ifadeleri dile getirmeleri geçmişte kendine, ailesine ve yakın tanıdıklarına yönelik sevgisi olduğu hâlde, şu anda hem kendinden hem de çevresinden uzaklaşmalarına bağlı sevgi eksikliği hissettikleri söylenebilir. Bu ifadelerden yola çıkarak, yakınları ile aralarındaki sevgi bağlarına duyulan özlemin yaşlıların zihinlerinde yer işgal ettiği söylenebilir. Yapılan gözlemlerde de yaşlıların büyük bir bölümünün huzurevinden önce komşularıyla olan ilişkilerini özledikleri, şu anda uzak oldukları için eski komşuları ve tanıdıkları ile konuşamamaktan dolayı hayıflandıkları görülmüştür.

3.7. Toplum ile İlişkili Olarak Sevgi

Yaşlanmaya bağlı olarak sevme içgüdüsünde önemli bozulmalar söz konusu olabilir. Bu durum, depresyon belirtileri gösteren bir yaşlının; kendisine ilişkin iyimser düşüncelere sahip olması ve diğer insanlara yönelik sevme davranışına yönelmesi gibi farklı psikolojik süreçlere engel olabilir (Duyan vd., 2014: 320). Oysa hem etrafındaki insanlardan sevgi ve saygı beklemeleri hem de onlara sevgi ve şefkat göstermeleri yaşlıların toplumda bir yerinin olduğunu hissetmelerine katkı sağlar (Kılavuz, 2003: 27). Bazı yaşlıların,

“Buraya her türden insan ziyarete gelir ama öylesine gelir. Bizimle oturup iki çift laf etmeden kalkıp giderler. Sohbet etsek, konuşsak, dertleşsek çok güzel olurdu! Çünkü biz yaşlıyız, her zaman sevgiye ve sıcaklığa ihtiyaç duyarız.” (K7, Erkek, 77), “Gezmeye giderken dolmuşa bindiğimde çoğu zaman yer veren olmaz, ayakta giderim. İnsanların yaşlılara sevgisi, saygısı bitmiş.” (K20, Erkek, 84), “Huzurevinde kalanları bazen televizyonlara çıkarıyorlar, bizleri hep gözü yaşlı, zavallı gösteriyorlar. Bana acınulmasını istemem. Ama insanlar bize vebalı gibi bakıyorlar.” (K11, Erkek, 62), “Huzurevlerini hep şehrin dışına yapıyorlar. Yani diyorlar ki gözümüze gözükmeyin. Ama eskilerin bir lafı var: gözden irak olan gönülden de irak olur. Aynen o hâldeyiz, insanların umurunda değiliz.” (K3, Kadın, 81) ve “Amirinden temizlikçisine kadar huzurevinde çalışan bir sürü insan var. Ama selam verip de hâlimizi soran çok az. Anladım ki yaşlanınca insanlar senden kaçıyor.” (K8, Erkek, 94)

gibi düşünceler paylaşması, toplum ile olan sevgi temelli ilişkilere duyulan gereksinimi gösterir. Bu durum günümüz toplumunda yaşlılara yönelik saygı ve sevgi eksikliğinin göstergesi olabilir. Bu konuda Hz. Muhammed'in “Küçüklerimize merhamet etmeyen ve büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.” (Ahmed b. Hanbel, 1405/1985, 2/185) sözünün sevgi ve saygının birbirinden ayrılmaz iki tutum olduğuna işaret ettiği söylenebilir. Buna ek olarak Hz. Peygamber küçüklere sevgi ve büyüklere saygı hususuna riayet etmeyen kimselere uyarılarda bulunmuştur (Sarıçam, 2007: 343).

3.8. Allah ile İlişkili Olarak Sevgi

Allah sevgisi yalnızlıktan kurtulma ve birliğe erme gereksiniminden doğar. Tanrı'yı sevmek demek; O'nun varlığına, adaletine ve sevgisine inanmak demektir (Fromm, 1995: 64-78). Bununla birlikte Allah'ı sadece cezalandıran ve kendisinden korkulan olarak algılanması Allah'a yönelik sevgi beslemeye engel teşkil edebilir. Diğer insanlara duyulan öfke, çocukları tarafından terk edilme, eşinin kötü davranışlarına maruz kalma gibi durumlarda beddua edilerek bu kişilerin Allah tarafından cezalandırılması talep edilebilir. Bu durum Allah'ın cezalandırıcı olarak algılanmasına yol açarak huzursuz bir ruh hâli ortaya çıkarabilir. Bu açıdan bakıldığında katılımcılar tarafından,

“Eşim beni kuma olarak aldı, on beş yaşındayken zorla kaçırdı. O ölünceye kadar gün görmedim hiç. Sonra Allah belasını verdi de yatalak yatalak çok çekti.” (K6, Kadın, 75), “Kendi kazandığım paralara aldığım bir evim vardı. Çocuklarım beni bunalttılar, evi zorla sattırdılar. Şimdi buradan iyileşip çıksam başımı sokacağım bir yerim yok. Allah onların belalarını verecek.” (K2, Kadın, 86), “Bazen kendi kendime, ‘Allah’ım beni neden yarattın da bu hâllere soktun?’, diyorum. Anne-babamı terk edip gitmişim zamanında. Herhâlde onların bedduası tuttu da bu hâle düştüm (K9, Erkek, 67), “Burası bir imtihan dünyası. Allah beni sınıyor. Önce eşim öldü, sonra çocuklarım terk etti, şimdi de kendime bakacak durumum yok. Bunlar Allah’ın bana bir cezası.” (K16, Kadın, 74) ve “Eşimle yaşadığım sıkıntılar, çocuklarımın beni terk etmesi, kocamın beni sürekli tartaklaması... Geriye dönüp baktığım zaman bana zulmetmeyen kalmamış. Hepsinin Allah cezasını versin.” (K14, Kadın, 78)

gibi düşünceler paylaşılması onlarda sevgi yönelimli bir Allah algısı yerine, elinde sopası olan cezalandırıcı bir Allah algısı olduğundan yola çıkarak katılımcıların sevgi temelli bir Allah algısına gereksinim duydukları ifade edilebilir.

Sonuç

Araştırmanın amacı yaşlılık dönemindeki en temel manevi gereksinimlerden biri olarak ele alınabilen sevgiyi, huzurevi yaşlıları üzerinden elde edilen veriler ile değerlendirmektir. Araştırmada veriler elde etmek için yapılandırılmamış görüşme soruları Sinop huzurevindeki katılımcılara uygulanmıştır. Elde edilen verileri değerlendirmeye tabi tutmadan önce alan yazındaki sevgi ile ilgili yapılan araştırmalar gözden geçirilmiş ve sevgiye ilişkin geniş kapsamlı bir malumat elde edilmiştir. Huzurevi yaşlılarının beyanları, huzurevinde yapılan gözlemler, alanyazında sevgi ile ilgili yapılmış çalışmalar ve alan uzmanlarının önerileri eşliğinde huzurevi yaşlılarındaki sevgi gereksinimlerinde sekiz odak nokta belirlenmiştir. Bunlar: Kendi, yaşama, eş, aile üyeleri, arkadaşlar, yakın tanıdıklar, toplum ve Allah. Katılımcılar tarafından ‘arkadaşlar ile ilişkili olarak sevgi’ kategorisinde en çok; ‘yakın tanıdıklar ile ilişkili olarak sevgi’ kategorisinde ise en az sayıda düşünce beyan

edildiğine ulaşılmıştır. Buna ek olarak 'aile üyelerine yönelik sevgi' kategorisi kapsamında dile getirilen ifadelerin oranının oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Diğer yandan 'Allah ile ilişkili olarak sevgi' kategorisinde düşünceler paylaşılanların azımsanmayacak düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların sevgi konusunda oldukça fazla ve çeşitli beyanları olduğuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda tespit edilen ve manevi bakım içerikleri sunularak karşılanabilecek olan sevgi gereksinimleri şunlardır:

-Katılımcıların kendilerini sevmeye gereksinimleri olduğuna ulaşılmıştır. Buna göre yaşlılık döneminin sorunlarından dolayı kendilerine yönelik olumsuz algılarının olduğu, bu algıların benlik bütünlüklerini olumsuz etkilediği ve kendilerini sevmelerini engellediği ifade edilebilir.

- Yaşlıların yaşamayı sevme konusunda gereksinimleri olduğu tespit edilmiştir. Buna göre huzurevinde kalmalarının, terk edilmişlik duyguları hissetmelerinin ve ziyarete gelenlerin ölümden bahsetmelerinin yaşlılarda yaşama sevincini engelleyen unsurlar olduğu söylenebilir.

- Katılımcıların eşlerini sevmeye yönelik gereksinimleri olduğuna ulaşılmıştır. Buna göre geçmişte eşleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklar, bu anlaşmazlıkların bugüne olumsuz etkileri, eşlerine duyulan öfkenin devam etmesi, yalnız kalmalarının sebebi olarak eşlerini görmeleri gibi durumların yaşlıların vefat eden ya da hayatta olan eşlerinden nefret etmelerine neden olduğu söylenebilir.

-Huzurevi yaşlılarının kendi aile efradını sevmeye gereksinim duyduklarına ulaşılmıştır. Buna göre çocuklarını yetiştirmek için büyük emek sarf ettikleri hâlde şimdi onların kendileriyle hiç ilgilenmedikleri ve huzurevine onlar tarafından bırakıldıkları, çocukları tarafından ziyaret edilmedikleri, kardeşlerine zamanında çok yardım ettikleri hâlde şimdi kardeşleri tarafından hiç aranmadıkları gibi durumlar yaşlıların aile üyelerine yönelik sevgi gereksinimleri olduğunun bir göstergesi olduğu söylenebilir.

-Örnekleme yer alan yaşlıların huzurevindeki diğer yaşlılara yönelik sevgi gereksinimleri olduğuna ulaşılmıştır. Buna göre diğer yaşlıların hep olumsuz özelliklerini dile getirmeleri, onlarla aynı ortamda oldukları için huzurevini yaşanamaz bir yer olarak tanımlamaları, küçük bir hatayı dahi mazur görmeyerek hata yapanla bütün iletişim kanallarını kapatmaları gibi durumlardan yola çıkarak huzurevi yaşlılarının hem diğer yaşlıları sevmeye hem de diğer yaşlılar tarafından sevmeye gereksinimleri olduğu söylenebilir.

-Katılımcıların yakın tanıdıklarıyla ilişkili olarak sevgi gereksinimleri olduğuna ulaşılmıştır. Buna göre komşularıyla daha önce olan yakınlıklarını şimdi özledikleri, akrabalarıyla misafirlğe gidip geldikleri zamanları şimdi çok aradıkları, aralarında sorunlar olduğu için gelinlerini sevmedikleri gibi durumlardan yola çıkarak huzurevi yaşlılarının

yakın tanıdıkları ile ilişkilerinde sevgi gereksinimleri olduğu söylenebilir.

- Huzurevi yaşlılarının toplumla ilişkili olarak sevgi gereksinimleri olduğu tespit edilmiştir. Buna göre toplum tarafından dışlandıklarını düşünmeleri, toplumun kendilerine karşı sevgi ve saygı göstermediklerini dile getirmelerinden yola çıkarak huzurevi katılımcılarının toplum ile olan ilişkilerinde sevgi gereksinimleri olduğu söylenebilir.

-Yaşlıların Allah ile olan ilişkilerinde sevgi gereksinimi olduğuna ulaşılmıştır. Buna göre Allah'ın cezalandırıcı olarak düşünülmesi, maruz kaldıkları olumsuzlukları Allah'a şikâyet ederek bunları yapanlara gerekli cezanın verilmesinin Allah'tan talep edilmesi, huzurevine zorla bıraktıkları için kendi çocuklarına ve olumsuz bir geçmişe sahip oldukları eşlerine sürekli beddua edilmesi gibi durumlardan yola çıkarak huzurevi yaşlılarının Allah ile sevgi temelli bir bağ kurma gereksinimlerinin olduğu söylenebilir.

Öneriler

Araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak huzurevi yaşlılarına yapılacak manevi bakımda sevgi altı başlıkta ele alınabilir:

(1) *İnsanın sevgi potansiyeli ile yaratıldığı ve bu potansiyellerini kullanmasının onun duygu durumunu olumlu etkileyeceği* açıklanabilir: [Hz. Muhammed, “*Kendini bilen rabbini bilir.*”, demiştir. İnsanoğlu kendisi, benliği, nefsi hakkında ne kadar bilgi sahibi olursa o kadar Rabbini bilir. Çünkü insan Allah'ın niteliklerinin yeryüzüne yansımasıdır. Dolayısıyla insan kendi sıfatlarını tanıdıkça Allah'ı da tanıyacaktır. Sevgi insanın olumlu duygularını birleştirir ve diğer insanları olumlu etkiler. Örneğin huzurevinde güler yüz göstererek herhangi birine selam vermek hem yaşlının kendisini iyi hissetmesini sağlar hem de diğer yaşlıları da olumlu olarak etkiler. Böylece gösterilen sevgi, daha huzurlu bir ortam oluşmasına yardım eder. Ayrıca sevgi hem bireyin kendisini hem de diğer insanların gelişimini desteklerken bireyin anlayışlı ve sağduyulu olmasını da sağlar.]

(2) *Empatinin sevgiyi destekleyen bir duygu olduğu* izah edilebilir: [Olumsuz davranışlar sergileyenlerin böyle davranmalarına sebep olan şartları gözden geçirmek gerekir. Onların incinebilecek duyguları ve zayıflıkları olduğunu anlayabilmek için kendini onun yerine koymalı ve onlara hem sevgi hem de anlayış gösterilmelidir. Diğer insanları sadece akıl ile değil kalp ile de tanımaya ve anlamaya gayret edilirse aradaki engeller aşılır. Bu noktada Hz. Peygamber hiçbir zaman insanlara zorla bir şey yaptırmamış ve sadece sevgi yolunu takip etmiştir. Mekke'yi fethettiğinde Hz. Peygamber, kendisini Mekkelilerin yerine koyarak, endişe içinde olan Mekkelilere, hiçbirinin zorla dininden döndürülmeyeceğini ve hepsinin kararlarında özgür olduğunu söylemiştir.]

(3) *Paylaşmanın sevgi ortamını desteklediği, cimriliğin ise insanı zarara götürdüğü* açıklanabilir: [Paylaşmak ya da vermek, sevginin, hoşgörünün ve barışın ortama hâkim olmasında ve insanlarla olan olumlu bağların gelişmesinde etkilidir. İnsanın sevgisi, verme

duygusuyla beslenir. Kur'an'da malların Allah yolunda harcanması ve iyilik yapılması (Bakara, 2/195) tavsiye olunur. Sevgi de bir paylaşmadır ve sevgide bir çıkar olmadığından seven karşılık beklemez.]

(4) *Affetmenin sevgi alanını genişleteceği* izah edilebilir: [Her insan evrensel değerlerle birlikte yaratılmıştır. Mesela, her insan sevme duygusuna sahip bir şekilde dünyaya gelmiştir. Bu duygu kullanılırsa Allah sevgisi insanlara yansıtılmış olur. Hz. Peygamber de 'Birbirinize kin tutmayın, birbirinize haset etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin; ey Allah'ın kulları, kardeş olun. Bir Müslümana, üç günden fazla kardeşi ile dargın durması helal olmaz.' (Buhârî, "Edeb", 57) demiştir.]

(5) *İnsanlarda kusur araştırmak yerine bu kusurları görmezden gelerek ya da örtterek olumlu bir bakış açısına sahip olmanın sevgi ortamına katkı sunacağı ve mutluluğu destekleyeceği* açıklanabilir: [İnsanlara sevgi göstermeyi engelleyen en önemli neden, kusur araştırmaktır. Bu nedenle kişi kusur aramak yerine bu kusurları örtterek, insanların olumlu yönlerini görmeli ve farklılıklara saygı duymalıdır. Bu da sevgi alanını yakın çevreyle sınırlamak yerine genişletmek ile mümkün olur. "Aşkın gözü kördür." sözü, seven insanın hata görmeyeceğini, hoşgörülü davranacağını ve olumlu yönleri bakacağını ifade eder. Hayatta mutlu olmak için insan hem kendisini hem de diğer insanları sevmelidir.]

(6) *Takva ile korku arasındaki ayırım, sevgi bağlamında* açıklanabilir: [Kalp sevgi eğilimli yaratılmıştır, bu nedenle sevgi insanın özüdür. Allah-insan ilişkisi bağlamında ele alındığında sevginin karşıt anlamı ise korkudur. Sevgi bütün güzellikleri içine alırken korku dışlayıcı bir karakterdedir. Kendini ve diğer yaratılanları sevdikçe, insanın korkuları azalır. Sevgi olmazsa yaşam anlamını kaybeder. Derinliklerdeki sevgiye bağlanılmazsa kendi de tanınmaz hâle gelir. Korku temelli duygulara sahip olduğunda dünya güvensiz bir yer olarak algılanır. Allah tarafından yargılanacağı için korkmak yerine şefkatiyle cennete göndereceği için sevgi beslemek gerekir. Çünkü Hz. Peygamber her Müslüman'ın mutlaka cennete gideceğini (Buhârî, "Tevhid", 19, 31, 36, 37) dile getirmiştir. 'Takva' kelimesi Türkçe'ye sadece 'korku' olarak çevrilmektedir. Oysa takvanın "Allah'ın sevgisini kaybetmeyi istememek" şeklinde çevrilmesinin daha uygun olduğu söylenebilir. Kur'an'da "Allah'a karşı takvalı olun." yani "Allah'ın sevgisini kaybetmeyi istemeyin." gibi ayetler vardır. Dolayısıyla Allah'ın cezalandırmasından korkmak yerine Allah'ın sevgisini kaybetme endişesi içinde olunmalıdır.]

Sevgiye yönelik bu açıklamalardan sonra sevgi ile ilişkili güzel sözler katılımcılarla birlikte yorumlanabilir, konuyla ilişkili hikâyeler anlatılabilir, sevgiyi daha somut hâle getirmek için küçük metaforlaştırmalar yapılabilir ve öğrenilenlerin kalıcı olması adına yaşlılara sorumluluklar verilebilir. Bu kapsamda şunlar yapılabilir:

(1) Yunus Emre'den "Yaratılanı severim, Yaradan'dan ötürü." sözü birlikte yorumlanabilir. Buna göre diğer insanlara karşı olan önyargılarımız bir kenara bırakılmalı,

Allah'ın yarattığı bir varlık olarak onlara yaklaşılmalı ve her insanın sevilebilecek bir yönü olduğunun bilincinde olunmalıdır.

(2) '*Sevdiğine elma götürən kız ile derviş*' hikâyesi paylaşılabilir. Tıpkı buradaki kızın sevdiğinin hoşuna giden elmaları, hiç saymayarak sevinçle sevdiğine götürdüğü gibi insanlar da Allah'ı seviyorsa, O'nun sevdiği davranışları ortaya koyması ve yaptıklarını hesaplamak yerine elinden geldiği ölçüde iyi işler yapması gerektiği ifade edilebilir. [*Sevdiğine elma götürən kız ile derviş* hikâyesi: Bir derviş, sepet dolusu elmayla uzaklardan gelen genç bir kıza rastlamış. Derviş, "Nereye gidersin? Neler doldurdun sepetine?" diye sormuş. Genç kız, çok uzakları işaret ederek, "Şu uzaktaki dağın eteklerinde çalışan sevdiğime elma götürüyorum." demiş. Derviş "Kaç tane?" diye sorunca, genç kız bu soruya çok şaşırılmış ve "O nasıl soru öyle? İnsan sevdiğine götürdüğü şeyi sayar mı hiç?" diye cevap vermiş. Başı önüne düşmüş dervişin ve genç kızın fark edemeyeceği şekilde usulca koparıvermiş elindeki 99'luk tespihi. Kaynak: Anonim'den uyarlanmıştır.]

(3) *Aynı sürahiden alınan her bardak suyun tadının da aynı olması* metaforlaştırması yapılabilir. Buna göre Allah ile bütünleşen insanın kendini parça değil, bütün hissedeceği dile getirilebilir. Mevlâna'nın "*Ben bir damla değilim, bütün bir deryayım.*" sözünden esinlenerek bir sürahideki sudan bir bardak içilince geri kalanın tadının da aynı olduğunu anlamının metaforlaştırması yapılabilir. Buna göre Allah'ın kendi güzel vasıfları ile insanları donatarak yeryüzüne gönderdiği açıklanabilir.

(4) Hz. Muhammed'in selamlaşma ile ilgili olarak "*Aranızda selamı yaymanız birbirinizi sevmenizi sağlar.*" (Müslim, "İmân", 93) anlamındaki hadisi ve "*Bir selam ile selamlandığınız zaman, ondan daha güzeli ile selamı alın veya ona aynısıyla karşılık verin.*" (Nisa, 4/86) ayeti paylaşılabilir. Selamın karşıdaki insana, "*Benden sana zarar gelmez.*" mesajı taşıdığı ve buna bağlı olarak aradaki sevgi ve dostluğu daha da güçlendireceği dile getirilebilir. Ardından bu selamlaşmayı uygulamaya koyacakları ve huzurevinde birbirilerini gördükleri zaman selamlaşacakları konusunda sorumluluklar verilebilir.

Kaynaklar

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (1985). *el-Müsned*. (Nşr: Ebû Hâcir Muhammed Saïd Besyûnî). Beyrut: Yayınevi yok.
- Akgül, M. (2004). Yaşlılık ve dindarlık: Dindarlık, hayattan zevk alma ve mutluluk ilişkisi - Konya Huzurevi örneği. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 19-56.
- Akyıldız, N. (1999). *Sağlıklı yaşlanma*. İstanbul: Yay-pa Yay.
- Altıparmak, S. (2009). Huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin yaşam doyumu, sosyal destek düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 23(3),

159-164.

- Arıcı, İ. & Tokur, B. (2017). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin Tanrı algıları ve hoşgörü eğilim düzeyleri arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 12(10), 31-48.
- Artan, T. & Irmak, H. S. (2018). Huzurevindeki yaşlıların huzurevinde yaşlanmaya ilişkin bakış açılarının değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 29(2), 51-70.
- Aydın, İ. & İşleyen, S. (2004). Huzurevinde kalan yaşlıların geleceğe yönelik beklentilerinin umutsuzluk düzeylerine etkisi. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 7(3), 19-25.
- Beck, C. (1986). Educating for spirituality. *Interchange*, 17(2), 148-156.
- Berscheid, E. & Walster, E. (1974). A little bit about love. [in] *Foundations of interpersonal attraction*. Ed: T. L. Huston, (pp.355-402). New York: Academic Press.
- Bilecik, S. (2016). Huzurevlerinde dinî danışmanlık ve din hizmetleri: İhtiyaçlar, beklentiler, sorunlar. [içinde] *Manevi danışmanlık ve rehberlik*. Ed.: A. Ayten vd., (ss. 377-400). İstanbul: DEM Yay.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (2001). *el-Câmi'uş-Sahîh*. (Nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr. - 8 Cilt). Yayın yeri yok: Dâru Tavki'n-Necât.
- Canatan, A. (2008). *Sosyal yönleriyle yaşlılık*. Ankara: Palme Yay.
- Carr, A. (2005). *Positive psychology: The science of happiness and human strengths*. New York: Brunner-Routledge.
- Çelimli, Ç., & Güldal, Ş. T. (2016). Manevi yönelimli danışmanlık ile psikoterapi yöntem ve teknikleri: Doğu ve Batı'dan örnekler. [içinde] *Manevi yönelimli psikoterapi ve psikolojik danışma*. Ed.: H. Ekşi & Ç. Kaya (ss. 99-122). İstanbul: Kaknüs Yay.
- Dion, K. L. & Dion, K. K. (1973). Correlates of romantic love. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 41(1), 51-56.
- Doğan, C. (2007). Türkiye'de yaşlılık ve huzurevi olgusu. [içinde] *Yaşlılık dönemi ve problemleri*. Ed.: M. F. Bayraktar, (ss. 33-60). İstanbul: Ensar Yay.
- Döğüşgen, M. M. (2010). *Her yönüyle sevgi dili*. İstanbul: Ekinoks Yay.
- Duyan, V., Yolcuoğlu, İ. G., & Artan, T. (2014). *Dünü bugünü yarınyla insanı anlamak*. İstanbul: Nar Yayınevi.
- Elkins, D. N. (2007). A humanistic approach to spiritually oriented psychotherapy. [in] *Spirituality oriented psychotherapy*. Eds: L. Sperry & E. P. Shafranske, (pp. 13-152). Washington/US: APA.
- Emmons, R. A. (2005). Emotion and religion. [in] *Handbook of the psychology of religion and spirituality*. Eds.: R. F. Paloutzian & C. L. Park, (pp. 235-252). New York, NY: The Guilford Press.
- Frame, M. W. (2003). *Integrating religion and spirituality into counseling: A comprehensive approach*. New York/US: Thomson/Brooks-Cole.
- Faver, C. A., Cox, M. E., & Callahan, A. (2003). Social work students' images of god. *Social Thought*, 22(4), 53-74.

- Fredrickson, B. L. (2002). Positive emotions. [in] *Handbook of positive psychology*. Eds: C. R. Snyder & S. J. Lopez, (ss.120-134). US: Oxford University Press.
- Fromm, E. (1995). *Sevme sanatı*. İstanbul: Payel Yay.
- Fromm, E. (2001). *İtaatsizlik üzerine*. İstanbul: Mert Yay.
- Fromm, E. (2008). *Sevginin ve şiddetin kaynağı*. İstanbul: Payel Yay.
- Fromm, E. (2014). *Sağlıklı toplum*. İstanbul: Payel Yay.
- Gezgin, A. G. (2010). *Kur'an'da sevgi*. İstanbul: Rağbet Yay.
- Gorman, L. M., & Sultan, D. F. (2014). *Psikososyal hemşirelik*. Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi.
- Hendrick, C. & Hendrick, S. (1986). A theory and method of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(2), 392-402.
- Hendrick, S. & Hendrick, C. (2002). Love. [in] *Handbook of positive psychology*. Eds: C. R. Snyder & S. J. Lopez, (pp. 472-484). US: Oxford University Press.
- Hofling, C. K., & Leininger, M. M. (1981). *Hemşirelikte ana psikiyatrik kavramlar* (Çev. Aysel Kumral). İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yay.
- Hofman, P. (2005). *Yeni bir başlangıç: Emeklilik*. İstanbul: İletişim Yay.
- Kalem, M. R. (2006). *Yaşlıların din eğitimi ve öğretimi açısından problem ve beklentileri (Huzurevi yaşlıları üzerine yapılmış bir araştırma)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalınkara, V. (2011). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel Yay.
- Kaptan, G. (2013). Yaşlanma ve yaşlılıkla ilgili tanımlamalar. [içinde] *Geriatrik bakım ilkeleri*. Ed.: G. Kaptan, (ss. 1-10). Ankara: Nobel Yay.
- Karacoşkun, M. D. (2012). *Erich Fromm ve din*. İstanbul: İz yay.
- Karadelioğlu, P. (2011). *Huzurevinde ve ev ortamında yaşayan yaşlıların yaşam doyumlarının ölüm kaygı düzeyine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kartopu, S. (2014). Yaşamı sürdürme nedenlerinin Tanrı algısıyla ilişkisi. *Turkish Studies*, 9(2), 887-903.
- Kasapoğlu, F. (2017). Terapötik süreçte maneviyatın değerlendirilmesi. [içinde] *Psikoterapi ve psikolojik danışmada maneviyat*. Ed.: Halil Ekşi, (ss. 253-282). İstanbul: Kaknüs Yay.
- Kelley, H. H. (1983). Love and commitment. [in] *Close relationships*. Eds: H. H. Kelley et al., (pp. 265-314). New York: Freeman.
- Kılavuz, M. A. (2003). *Yaşlanma dönemi din eğitimi*. Bursa: Arasta Yay.
- Kılıç, Ü. & Şelimen, D. (2017). Yaşlıları huzurevi yaşamını seçmeye zorlayan nedenlerin belirlenmesi. *JAREN Hemşirelik Akademik Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 73-82.
- Kirkpatrick, L. A. (1999). Attachment and religious representations and behavior. [in] *Handbook of attachment theory and research, and clinical applications*. Eds.: J. Cassidy & R. K. Shaver, (pp. 803-822). New York, NY: The Guilford Press.

- Konak, A. & Çiğdem, Y. (2005). Yaşlılık olgusu: Sivas Huzurevi örneği. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 23-63.
- Köknel, Ö. (t.y.). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi.
- Köknel, Ö. (2013). *Şiddet dili*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kur'an Yolu*. Erişim Tarihi: 15 Kasım 2020. <https://kuran.diyaret.gov.tr/>
- Lee, J. A. (1973). *The colors of love: An exploration of the ways of loving*. Ontario/Canada: New Press.
- Maslow, A. (2001). *İnsan olmanın psikolojisi*. (Çev. Okhan Gündüz). İstanbul: Kuraldışı Yay.
- May, R. (1969.) *Love and will*. New York: Norton.
- Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrı'yı tasavvur etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc (1955). *el-Câmi'uş-Sahîh*. (Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Kahire/Mısır: Yayınevi yok.
- Myers, J. E., Sweeney, T. J., & Witmer, J. M. (2000). The wheel of wellness counseling for wellness: A holistic model for treatment planning. *Journal of Counseling & Development*, 78(3), 251-266.
- Öz, F. (2010). *Sağlık alanında temel kavramlar*. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- Özen, D. (2008). *Huzurevinde yaşayan yaşlılarda ölüm kaygısının günlük yaşam işlevlerine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Parlak, S. (2016). Manevi danışmanlığın gelişimi. [içinde] *Manevi yönelimli psikoterapi ve psikolojik danışma*. Ed.: H. Ekşi & Ç. Kaya, (ss. 29-46). İstanbul: Kaknüs Yay.
- Peterson, C. (2006). The values in action (VIA) classification of strengths. [in] *A life worth living: Contributions to positive psychology*. Eds.: M. Csikszentmihalyi & I. S. Csikszentmihalyi, (pp. 29-48). US: Oxford University.
- Peterson, C. & Seligman, M. (2001). *Values in action (VIA) classification of strengths*. <http://www.positivepsychology.org/taxonomy.htm>. Date accessed: 15 November 2020.
- Post, S. (2002). The tradition of agape. [in] *Altruism and altruistic love*. Eds.: S. G. Post et al., (pp. 51-64). New York: Oxford University Press.
- Sarıçam, İ. (2007). *Hız Muhammed ve evrensel mesajı*. Ankara: DİB yay.
- Scioli, A. & Biller, H. (2003, May). Hope, attachment and love. [in] *Works of love: Scientific and religious perspectives on altruism*. An international, interfaith and interdisciplinary conference. Philadelphia, PA.
- Seligman, M. E. (2004). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. New York/US: Simon and Schuster Publishing.
- Seligman, M. E. P. (2006). Afterword: Breaking the 65 percent barrier. [in] *A life worth living: Contributions to positive psychology*. Eds.: M. Csikszentmihalyi & I. S. Csikszentmihalyi, (pp. 230-236). US: Oxford University.
- Sternberg, R. J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93, 119-135

- Sternberg, R. J. (1998). *Love is a story: A new theory of relationships*. New York: Oxford University Press.
- Sternberg, R. J., & Grajek, S. (1984). The nature of love. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47(2), 312-329.
- Şenol, C. (1989). *Ankara ilinde kurumlarda yaşayan yaşlılarda ölüme ilişkin kaygı ve korkular*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenol, D. & Sezgin, E. (2017). Yaşlılık ve yaşlı kadınlarda huzurevi algısı: Nitel bir çalışma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 31-50.
- Tufan, İ., Kılavuz, A., Özgür, Ö. vd. (2019). Türkiye’de gerontoloji atlası: Yaşlı yoksulluğu ve yalnızlık üzerine bulgular. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Uysal, V. (1996). *Din psikolojisi açısından dinî tutum-davranışlar ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.
- Wilber, K. (2000). *Integral psychology: Consciousness, spirit, psychology, therapy*. Boston/US: Shambhala Publications.
- Yazıcı, R. (1994). *Yaşlı bireylerin ölüm kaygısı ve bunun günlük yaşam aktivitelerine olan etkisinin araştırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.

Love as a Spiritual Need in Old Age: A Field Study on Nursing Home Elders**Abstract**

The aim of the research is to examine the love within the context of spiritual requirement in the old age. By studying on the feelings, thoughts and behaviors of the nursing home elders, this investigation was carried out. For this purpose, the research was designed within the scope of phenomenological method, and unstructured interview questions were applied to those through bilateral interviews. Before making categorical evaluations on the findings from these interviews; a comprehensive literature review was carried out, and detailed information was obtained about functions of love, objects of love, approaches to love, love in old age and spiritual needs of the old age. Considering information obtained from the literature, interviews with those and field experts' opinions; eight different categories were determined to address the issue of love in the nursing home elders. In conjunction with love, while the most referenced category is 'the relations with friends', the least referenced category is 'the relations with close acquaintances'. In accordance with the study results, it was determined there is a deficiency in the love of elderlies living in the nursing home that based on the situations such as having negative self-perceptions and their self-integrity being damaged; it was found reasons such as the obligation to stay in a nursing home and feelings of abandonment negatively affect their 'joy of living'. It was observed the continuing anger towards their spouses and thinking of their spouses as the reason for their loneliness prevent the 'spouse' love of the nursing home residents; as the participants stated that they were left to the nursing home by their children and never sought by their siblings, a lack of affection was detected for the 'family members'. It was seen there is no 'friendly' love among the nursing home elders due to situations such as the negative characteristics of other nursing home residents who are always expressed by the elderly and they close all communication channels, without excusing even a small mistake; it has been determined that the participants do not feel affection towards their 'close acquaintances' based on the situations such explanations as they do not love their daughter in law because of some troubles between them and they have missed visiting times between their relatives. It was found the elders do not have any sense of love for the 'society', based on the such situations as the their thought relating with abandoned by the society and the society does not show love and respect towards them; such situations as complaining to Allah about the negativities experienced by the nursing home residents and waiting for the necessary punishment to be given by Allah to their spouses with whom they have a negative past, asking to be punished by Allah to their children who put those to nursing home; it has been concluded that there is no love-based relationship between they and 'Allah'. As a result, it was found the love needs of nursing home elders can be addressed in eight categories: himself, life, spouse, family members, friends, close acquaintances, society and Allah.

Keywords: *Spiritual Needs • Spiritual Care • Love • Old Age • Nursing Home.*